

JAKAB VILLÓ HANGA

Amire egy tanulmánykötet képes, és amit remélhetünk tőle*

„...KÉZIFÉKES FORDULÁST IS TUD” – TANULMÁNYOK
A LEGÚJABB MAGYAR GYEREKIRODALOMRÓL

Balatonfüred Városért
Közalapítvány
Balatonfüred, 2018
Tempevölgy könyvek 29.
279 oldal, 3000 Ft

A „...kézifékes fordulást is tud” (továbbiakban „...kézifékes...”) tanulmánykötet címe a gyermekek és fiatalok világa felé tett gesztusként értelmezi azt a fordulatot, amely képes lehet áthidalni a szociokulturális okokkal magyarázható generációs szakadékokat. A kézifékes forduláshoz hasonló „életveszélyes trükkök” vezethetik vissza a nagyokat abba az irányba, ahol „az iskola, a család, a kultúra és a világ a gyerekekért van” – olvashatjuk Hermann Zoltán előszavában, aki a *Muter meg a dzsinnek* (Elekes Dóra) gyermek elbeszélőjének hangját felidézve keres magyarázatot a gyermekirodalom és gyermekkönyvkiadás perspektívaváltására. A kötet részletgazdag, tudományosan megalapozott tanulmányai beváltják az előszóban tett ígéretet: miközben egy-egy művet, műfajt, témát tűpontos szempontok felől közelítenek meg, nem tévesztik szem elől sem a művek képi világának, intermedialitásának, regionális hagyományainak feltárását, sem a tágabb társadalmi, kulturális kontextust, amelybe a kortárs gyermekirodalom ízesül. A tanulmánykötet a *Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve* folytatásaként értelmezve a gyermekirodalomról szóló diskurzus szakmai és intézményes megerősödésének lenyomata is. Az irodalomelméleti reflexiók beágyazottságának elmélyültsége a tanulmányok kiegyensúlyozott teljesítményében, rétegzett problémafelvetésében is érzékelhető. Első ránézésre a kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom műfaji gazdagsága körvonalazódik a kötetben, hiszen a tanulmányok az illusztrált verseskötetektől a young adult irodalomig jutnak el, miközben kitérnek a képeskönyvre, a meseregényre, a mesére, az ifjúsági színdarabra, a no-

* A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum 2018 programja támogatta.

vellára, a fantasztikus irodalomra és ezek regionális feltűnéseit is érintik.

Révész Emese tanulmányában („*A macska a veréb háza*”) egyszerre megkapó a gyermekvers-illusztrációk Weöres-hagyomány felőli megközelítése, illetve az a magabiztos szakmai rálátás, amely lehetővé teszi, hogy a kortárs illusztrációk elemzését a századforduló reformpedagógiai és iparművészeti mozgalmait visszanyúlva alapozza meg. Révész Emese átfogó elemzése után kissé lelassítja a kötet tempóját Paulovkin Boglárka tanulmánya, amely a képek műfajára összpontosítva Lanczkor Gábor és Takács Mari *Gufó-sorozatát* elemzi. A tanulmányíró az önálló kritikai szempontrendszer hiányát kiemeli: a műfaj megítélésben elengedhetetlen a kép-szöveg elrendezésének ritmusa, a tipográfiai eszközök használata, az illusztrációk formanyelve, stílusa, a karakterekkel és térérzékeltetéssel megalkotott perspektíva játéka, illetve mindezeknek a szöveghez való viszonya. Hansági Ágnes két meseregényre fókuszálva viszi tovább a látvány és a nyelv viszonyának kérdését egy új megközelítési tartományba. A tanulmánykötet értéktérítő gesztusa, hogy megerősítő, pozitív példákkal hason a kortárs ifjúsági és gyermekirodalomra, Hansági szövegválasztásában is tettenérhető. Két olyan szöveget vizsgál, amelyeket esztétikai minőségük emel ki és a „kortárs próza innovatív, kísérletező szövegei között jelöli ki a helyüket” (63). Elekes Dóra *Dettikéről és más istenekről*, Treszner Barbara rajzaival és Kollár Árpád *A Völgy, írta Tárkony*, rajzok Nagy Norbert párhuzamos elemzésében Hansági kitér a művek kettős kódoltságában (és all-age voltában) rejlő lehetőségekre; hogy egyidőben képesek különböző olvasóközönséggel párbeszédbe lépni; az egyidejű, de kettős kommunikáció működésére a verbális és ikonikus narráción belül és ezek összjátékában.

Gulyás Judit tanulmányában olyan évtizedek óta összefonódott fogalmakat szálaz szét Frankovics György *A bűvös puska: Népmesék romákról* című gyűjteményének elemzésében, mint a *népmese* és a *gyermekirodalom*. A tanulmány központi kérdése, hogy milyen problémákat vet fel egy népmese-gyűjtés gyerekirodalomként való kiadása. Gulyás szerint *A bűvös puska* válogatásának heterogenitása és a szövegek forrásának azonosíthatatlansága ellehetetleníti a mesék és eredetmondák kontextualizálását, amely a műfaj társadalmi beágyazottságánál fogva elengedhetetlen volna. A gyerekirodalom felől Gulyás felveti, hogy egy szövegtörzshöz lejegyzését felülírhatja-e olyan cenzúra, amely elejét veheti a stigmatizáló etnikus sztereotípiák átörökítésének. Nagy Gabriella Ágnes *A lány, aki nem beszélt* (Tóth Krisztina) című meséről szóló tanulmányának izgalmas elméleti keretet teremt egyrészt a fiziológiai szülés elbeszélésének történeti és tematikai megközelítése (*Khufu és a varázsló*; a *Szőlő-Szült Kálmány*), másrészt a vad gyermek toposzáinak vizsgálata (Truffaut dokumentumfilmje). A könyv fülszövegében megfogalmazott értelmezés kritikájaként olvashatjuk a tanulmányban, hogy az allegorikus olvasat radikálisan leszűkíti a szöveg szemantikai lehetőségeit: a mese örökbefogadás felőli értelmezése helyett az idegenség, kulturális találkozás, civilizációs különbségek tematizálását javasolja a szerző. A mesék világában maradtunk Sándor Enikő tanulmányát olvasva is: a fantasztikus irodalom jellemzőit *Sündör és Niru* (Borbáth Péter) történetében vizsgálja. A fantasztikus irodalom eszköztárára alapozott ígéretes vállalkozásnak kissé talán ellenáll Niru és Sündör mesés világa, hiszen bár felmutatható a fantasztikus irodalom műfajának néhány jellemzője, a történetben a csodás és fantasztikus megkülönböztetésénél elbizonytalanodhat az olvasó.

Az irodalom nem csak írott szövegben való létmódját emeli be a tanulmánykötetbe Hermann Zoltán. Elemzésében Paul de Man retorika-kritikáját használja arra, hogy kibékítse a

posztmodern színházelméletekben a performativitás és a szövegek poétikai-retorikai teljessége között feszülő ellentétet. Az elemzés a szövegek retorikai, performatív lehetőségeit vizsgálva a *drámai mesék. Kortárs magyar gyerekdarabok* sorozatára fókuszál. A tanulmányt lezáró tanulság maga is kettős kódoltságú, hiszen egyszerre meggyőzően didaktikus („olvasunk drámát a *Drámai mesék* kötetből”) és önironikus is, hiszen a tanulmány egyik drámaelemzésére is visszautal, s így a mesebeli két király kibékülése a drámák performatív és retorikai olvasatának kibéküléseként is értelmezhető.

Herédi Károly kitekintő jellegű tanulmánya egyedülálló a kötetben, hiszen válogatásának alapja regionális: a vajdasági gyerek- és ifjúsági irodalom jelenségeit 2015–2018 között vizsgálja. Bevezetőjében a szerzők és a „vajdmagyar” irodalom viszonyára irányítja a figyelmet és szóvá teszi, hogy a gyermekirodalom érintetlenül hagyja a kisebbségi kérdéseket. A tanulmány hiánypótló jellegére utal a megjegyzés, mely szerint a *Navigátor 2*-ben (szerk. Lovász Andrea) egyedül Kollár Árpád képviseli a vajdasági gyermekirodalmat. A szövegkorpusz áttekintését a költészettől indítja, Kollár Árpád, Csík Mónika munkásságára reflektálva, a mese területéről Toma Viktóriát, illetve Raffay Endrét, Móra Reginát, Csík Mónikát emeli ki. A tanulmány második része az ifjúsági, young adult irodalom helyzetével foglalkozik, amelynek vajdasági erőssége lehet, hogy a költészet terén is gazdag repertoárral büszkélkedhet. A vajdasági ifjúsági regények között Téki Tamás két regényéről és Fehér Miklós prózájáról ír.

A *JELÉN!* című ifjúsági novellaantológia elemzésében Szekeres Nikoletta igyekszik a kötet összes novelláját olyan átfogó rendezőelv szerint megközelíteni, amely tekintettel van az elbeszélés idejére, az elbeszélő korára, a műfaji sajátosságokra és a tematikára. A young adult definíciója felől értelmezett rövid prózák elemzése láthatóvá teszi, hogy a szövegcsoporton belül is lehetséges változatos narratív eszközöket használni, hogy a fiatalok számára fontos (vagy fontossá tettezett) kérdésekről lehetséges az irodalom nyelvi lehetőségeivel élve írni. Az ifjúsági színdarabok, a vajdasági gyermek- és ifjúsági irodalom, valamint a *JELÉN!* novelláinak dinamikus szemlézése után a kötet ritmusa kissé ismét lelassul, és az olvasó figyelme két regényre összpontosul: Pompör Zoltán tanulmányában Laboda Kornél főhősének, Máténak a kamaszkori (bibliai motívumokkal is átszőtt) útkeresését mutatja be, Lovász Andrea pedig Mészöly Ágnes *Darwin-játzsma* című műve ürügyén bírálja a fiatalokat megcélzó művek didaktikus, moralizáló, leegyszerűsítő értelmezéseit.

A kötet utolsó tanulmányai a költészetnek adnak teret. Mészáros Márton Kovács András Ferenc gyermekköltészetét elemezve maga is utal a jól működő gyermekirodalom kettős olvashatóságára és a művek „széleskörű dialógusképessége” mellett érvel. A tanulmányíró nem feledkezik meg a középiskolás korosztályról sem, esetükben KAF költői alakmász-játékát találja megragadónak. Kiss Ottó gyerekköltészetének vizsgálatában is előtérbe kerül a kettős kommunikáció. Lapis József emellett szól, hogy Kiss költő nyelvi világa egyfelől a gyermeki gondolkodásmódot imitálja, másfelől beemel egy nem-gyermeki ironikus reflexiót is. Sebesi Viktória tanulmánya az apa(ság) szereplehetőségei felől viszi tovább és zárja le a kötet gondolatmenetét, s így a *Muter meg a dzsinnek* anyakarakterének kötetnyitó megidézése után a tanulmányok sora a kortárs gyermekirodalom apafigurájával zárul. Az apaság irodalmi megjelenítésének kérdését Sebesi nem függetleníti a nemek társadalmi szereplehetőségeinek tematikájától sem. Nemcsak a dolgozat, de a tanulmánykötet zárogondolataként is olvashatjuk a szerző megállapítását: a gyermek- és ifjúsági művek az irodalom- és kultúrtudományok számára is releváns, új szövegkorpuszt jelenthetnek. A remek kérdésfelvetéssel, szakmai

megalapozottsággal és változatos megközelítési szempontokkal dolgozó tanulmánykötet egy kérdést hagy csak maga után: vajon a szakmai diskurzus képes lesz a gyermek- és ifjúsági irodalmi alkotásokról készülő recenziók kritikai hangvételének megerősödését is maga után vonni?

(Szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta)

TANDORI DEZSŐ A VÁRBAN, 1950-ES ÉVEK VÉGE
(Az író hagyatékából)